

Paralaks:

Boşluk ve An

Slavoj
Žižek

Çeviren: Eren Kanat

PARALAKS: BOŞLUK VE AN

Translated from the English Language edition of THE PARALLAX VIEW by Slavoj Žižek, originally published by The MIT Press. This edition arranged through Kayı Agency. Copyright © Slavoj Žižek. Turkish translation Copyright © 2023 by Sola Unitas. All rights reserved.

Tüm hakları saklıdır. İngilizce orijinali, The MIT Press tarafından THE PARALLAX VIEW adıyla yayımlanmıştır. Bu eser Kayı Hakları Ajansı aracılığıyla alınmıştır. Bu eserin çeviri sorumluluğu Sola Koç. Eğ. Dan. Hiz. A.Ş.'ye aittir. Bu kitabın hiçbir bölümü yazılı izin alınmadan kopyalanamaz ya da çoğaltılamaz.

SANDER YAYINLARI

Fetih Mah. Tahralı Sok. Kavakyeli İş Merkezi
No:7/E İç Kapı No:16 Ataşehir/İstanbul
Telefon: 0212 939 76 52 - E-posta: sander@sanderyayinlari.com
www.facebook.com/sanderyayinlari
www.twitter.com/SanderYay
www.instagram.com/sanderyayinlari
<https://sanderyayinlari.com>

ISBN: 9786256974982

Yayıncı Sertifika No: 45798

1. Baskı: İstanbul 2023

İmtiyaz Sahibi: Umut Kısa

Genel Yayın Yönetmeni: Buket Konur

Çeviren: Eren Kanat

Editör: Ogün Özdemir

Redaksiyon: Damla Dağlı

Son Okuma: Buket Konur

Mizanpaj: Deniz Tugay

Kapak Tasarımı: Özlem Yıldız

Orijinal Adı: The Parallax View

BASILDIĞI YER

Kaplan Ofset

Davutpaşa Caddesi, Güven İş Merkezi C Blok No: 279-280 İstanbul

Sertifika No: 44367

© Bu kitabın tüm yayın hakları Sola Koç. Eğ. Dan. Hiz. A.Ş.'ye aittir. Yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen hiçbir yolla kopya edilemez, çoğaltılamaz ve dağıtılamaz.

PARALAKS: BOŞLUK VE AN

Slavoj ŹiŹek

İÇİNDEKİLER

| | |
|---|----|
| ÖNSÖZ | 9 |
| GİRİŞ: DİYALEKTİK MATERİYALİZMİN KAPIYA DAYANMASI | 11 |

BÖLÜM I

Değerler Paralaksı: Ontolojik Farklılık Tuzakları

| | |
|---|-----|
| KISIM I: Özne, “Ruhu Sünnetli Yahudi” | 31 |
| Tetikleyen Nesne | 31 |
| Kantçı Paralaks | 36 |
| (Kantçı) Antinomilerin Tininden (Hegelci) Somut Evrenselliğin Doğuşu..... | 48 |
| Efendi-İmleyen ve Yan Etkileri..... | 60 |
| Soave Sia il Vento... Nazik Essin Rüzgâr..... | 67 |
| Politik Ekonomi Eleştirisinin Paralaksı..... | 78 |
| “... ce seul objet dont le Néant s’honore” Hiçbir Şey’in Onurlandırıldığı Tek Nesne..... | 89 |
| KISIM 2: Materyalist Teolojinin Yapı Taşları | 105 |
| Bir Erkek Bir Kadınla Tanışır | 105 |
| Bir Hegelci Olarak Kierkegaard | 114 |
| Die Versagung – Reddetme..... | 122 |
| Saf Fedakârlığın Tuzakları | 128 |
| Kantçı Olmanın Zorlukları..... | 135 |
| Enkarnasyon Komedyası..... | 153 |
| Siyasi Bir Kategori Olarak Odradek..... | 164 |
| Çok Fazla Yaşam! | 174 |
| ARA 1: Kate’in Seçimi ya da Henry James’in Materyalizmi | 183 |

BÖLÜM II

Güneş Paralaksı: Hiç Kimse Olmanın Dayanılmaz Hafifliği

| | |
|---|-----|
| KISIM 3: İlahi Pislik Olmanın Dayanılmaz Ağırlığı | 215 |
| Güneşin Yaktığı | 215 |
| Mağaranızı Toplayın! | 234 |
| Kopernik, Darwin, Freud . . ve Diğerleri | 237 |
| Yeni Bir Görünüm Bilimine Doğru | 247 |

| | |
|--|-----|
| -Hayal Kırıklığına Karşı Direncimiz | 254 |
| Tanrı Ortaya Çıktığında | 265 |
| Post-İdeolojinin Yüceltilmiş Nesnesi | 272 |
| Tehlike mi? Ne tehlikesi? | 282 |
| KISIM 4: Özgürlük Döngüsü | 291 |
| “Varsayımları Öne Sürmek” | 291 |
| Bilişselci bir Hegel mi?..... | 302 |
| Sahte Opaklık..... | 309 |
| Duygular Yalan Söyler ya da Damasio Nerede Yanılır? | 321 |
| Hegel, Marx, Dennett..... | 334 |
| Fizikten Tasarıma? | 341 |
| Bilinçsiz Özgürlük Eylemi | 347 |
| Baştan Çıkarmanın Dili, Dilin Baştan Çıkarması..... | 355 |
| ARA II: Sosyal Ağlarda objet Petit a ya da Anti-Semitizmin Çıkmazları..... | 361 |

BÖLÜM III

Ay Paralaksı: Bir Eksiltme Politikasına Doğru

| | |
|---|-----|
| KISIM 5: Artı-Değerden Artı-Güce..... | 389 |
| Ontik Hata, Ontolojik Hakikat..... | 389 |
| Gelassenheit-Huzur mu? Hayır, teşekkürler! | 397 |
| Stalinist Müzik Teorisine Doğru | 410 |
| Biopolitik Parallaks | 421 |
| Dört Söylemin Tarihselliği | 424 |
| Siyasi Kategori Olarak Jouissance..... | 438 |
| Hâlâ Bir Dünyada mı Yaşıyoruz? | 451 |
| KISIM 6: İdeolojinin Müstehcen Düğümü ve Nasıl Çözülür? | 469 |
| Akademik Rumspringa ya da Paralaks Güç ve Direniş | 469 |
| İnsan Hakları İnsanlık Dışı Haklara Karşı..... | 478 |
| Şiddet Alevlendi | 486 |
| Tavuğun Cehaleti | 492 |
| Kim Korkar Büyük Kötü Fundamentalizmden? | 502 |
| Gökkuşağının Ötesindeki Koalisyon!..... | 509 |
| Bir İdeoloji Kuramcısı Olarak Robert Schumann..... | 517 |
| Amerikan Altkültürünün Çölüne Hoş Geldiniz..... | 519 |
| Yumurtalar, Omletler ve Bartleby'nin Gülümsemesi | 531 |
| Sonnotlar | 547 |

Hayatımın aksiyomu Analia için

ÖNSÖZ

Kısa devre, bir ağda hatalı bir bağlantı olduğunda meydana gelir. Tabii ki ağın düzgün işleyişi açısından hatalıdır. Dolayısıyla kısa devre şoku, eleştirel bir okuma için en iyi metaforlardan biri değil midir? En etkili eleştirel prosedürlerden biri, genellikle birbirine değmeyen kabloları çaprazlamaktır: büyük bir klasiği (metin, yazar, kavramı) alıp kısa devre yaptıracak şekilde, “minör” bir yazar, metin ya da kavramsal aygıtın merceğinden okumak değil midir (“minör” burada Deleuze’ün anladığı anlamda anlaşılmalıdır: “daha düşük kalitede” değil, marjinalleştirilmiş, hegemonik ideoloji* tarafından reddedilmiş ya da “daha düşük”, daha az itibarlı bir konuyla ilgilenmek)? Eğer minör referans iyi seçilmişse böyle bir prosedür genel algılarımızı tamamen sarsan ve altını oyan içgörülere yol açabilir. Diğerlerinin yanı sıra Marx’ın felsefe ve dinle yaptığı da budur (felsefi spekülasyonu siyasal ekonominin, yani ekonomik spekülasyonun merceğinden geçirerek kısa devre yaptırmak); Freud ve Nietzsche’nin ahlakla yaptığı da budur (en yüksek etik kavramları bilinçdışı libidinal ekonominin** merceğinden geçirerek kısa devre yaptırmak). Böyle bir okumanın başardığı şey basit bir “yüceltme”, daha yüksek entelektüel içeriğin daha düşük ekonomik ya da libidinal nedenine indirgenmesi değildir; böyle bir yaklaşımın amacı daha ziyade yorumlanan metnin içsel olarak merkezden uzaklaştırılması, “düşünülmemiş”, reddedilmiş ön kabullerinin ve sonuçlarının gün ışığına çıkarılmasıdır.

* Ç.N: Hegemonya (Yunanca ήγεμονία, hēgemonía), bir sistem içerisindeki bir elemanın diğerlerinden üstün, baskın olduğunu belirtir. Marksist teoride daha teknik ve has olarak kullanılmıştır. Antonio Gramsci’nin eserlerinde baskın sınıfın boyun eğenlerin izniyle gücü kazanması olarak bahsedilmiştir.

** Ç.N: Libidinal ekonomi, Jean François Lyotard’ın insan varlığındaki, aklın ve mantığın işleyişine karşı koyup, direnç imleyen itkiler için kullandığı terim.

“Kısa Devreler”in tekrar ve tekrar yapmak istediği de budur. Serinin temel önermesi, Lacancı psikanalizin*, amacı standart bir metni ya da ideolojik oluşumu aydınlatmak ve onu tamamen yeni bir şekilde okunabilir kılmak olan böyle bir yaklaşımın ayrıcalıklı bir aracı olduğudur. Felsefe, din, sanat (görsel sanatlardan sine-ma, müzik ve edebiyata), ideoloji ve siyasete Lacancı müdahalelerin uzun tarihi bu önermeyi haklı çıkarmaktadır. O hâlde bu, psikanaliz üzerine yeni bir kitap dizisi değil; sanat, felsefe, teoloji ve ideolojideki kısa Lacancı müdahalelerden oluşan bir “Freudyan bağlantılar” dizisidir.

“Kısa Devreler”, klasik bir metni, yazarı ya da kavramı kendi gizli ön kabulleriyle yüzleştiren ve böylece onun inkâr edilmiş gerçeğini ortaya çıkaran bir okuma pratiğini canlandırmayı amaçlamaktadır. Bu serideki kitaplardan birini okuduktan sonra okuyucu, sadece yeni bir şey öğrenmiş olmamalıdır: amaç yeni bir şey öğrenmekten ziyade, bildiği bir şeyin başka bir rahatsız edici tarafının farkına varılmasını sağlamaktır.

ZİZEK

* Ç.N: Ego kavramından biraz daha uzak ama Oedipus’a yakın psikanaliz. Lacan’a göre herkes kendi kişiliğini diğer insanların ona “bakışına” göre oluşturur ve kendisini diğer insanların ona bakışı yoluyla anlamlandırır. Bu nedenle içine doğduğumuz kültür bize “doğal” yaşam biçimi olarak gelmektedir çünkü biz kendimize dair olan her şeyi o kültürün temel kodları dolayısıyla anlamlandırırız. Oedipus’ta cinsel organın baba ile eşleştirilmesi ve kastre edilme korkusunun bilincini inceler. Lacan’a göre çocuk, Oedipus karmaşası yaşar, anneye ilişkisi bitirilmeye zorlanır ve bu baskılama ile topluma kazandırılır.

GİRİŞ

DİYALEKTİK MATERİYALİZMİN KAPIYA DAYANMASI

2003'te medyada iki dikkat çekici hikâye yer aldı.

İspanyol bir sanat tarihçisi, modern sanatın kasıtlı bir işkence biçimi olarak ilk kez kullanıldığını ortaya çıkardı: Kandinsky ve Klee'nin yanı sıra Buñuel ve Dali, 1938'de Barselona'da inşa edilen bir dizi gizli hücre evi ve işkence merkezinin arkasındaki ilham kaynağıydı. Bu merkezler, bir tür “psikoteknik” işkence icat eden Fransız anarşist Alphonse Laurencic'in (Sloven bir soyadı!) eseri-ydi: Franco güçlerine karşı mücadeleye bir katkı olarak sözde “renk-li hücrelerini” yaratmıştı.¹ Hücreler, geometrik soyutlama ve sürrealizm fikirlerinden olduğu kadar, renklerin psikolojik özelliklerine ilişkin avangart sanat teorilerinden de ilham alınmıştı. Yataklar 20 derecelik bir açıyla yerleştirilmiş, bu da uyumayı neredeyse im-kânsız hale getiriyordu. 6 metreye 3 metrelik hücrelerin zeminleri, mahkumların ileri geri yürümelerini önlemek için tuğlalar ve diğer geometrik bloklarla döşenmişti. Onlara kalan tek seçenek, zihinsel karışıklık ve sıkıntıya neden olmak için renk, perspektif ve ölçek hilelerini kullanan küpler, kareler, düz çizgiler ve spirallerden oluş-an zihin değiştirici desenlerle kaplı ve eğri büğrü görünen duvar-lara bakmaktı. Işık efektleri duvardaki baş döndürücü desenlerin hareket ettiği izlenimini veriyordu. Laurencic yeşil rengi kullan-mayı tercih etti çünkü çeşitli renklerin psikolojik etkileri teorisine göre bu renk melankoli ve hüznü uyandırıyor.

İkinci hikâye de Walter Benjamin'in 1940 yılında bir İspan-yol sınır köyünde Fransa'ya ve dolayısıyla Nazi ajanlarına iade

edileceği korkusuyla intihar etmediği, orada Stalin'in ajanları tarafından öldürüldüğüydü.² Benjamin ölmeden birkaç ay önce, Marksizmin başarısızlığına dair kısa ama yıkıcı analizi olan “*Theses on the Philosophy of History*”/ “*Tarih Felsefesi Üzerine Tezler*”i yazar ve Hitler-Stalin paktı nedeniyle birçok eski Sovyet yanlısının Moskova'ya karşı hayal kırıklığına uğradığı bir dönemde hayatını kaybeder. İşin aslı “killerati”lerden (sosyalist entelektüellerden seçilen ve suikastlar düzenleyen Stalinist ajanlar) biri tarafından öldürülmüştü. Öldürülmesinin asıl nedeni, Benjamin'in Fransadan İspanya'ya doğru dağların arasından kaçarken, Paris'teki Bibliothèque Nationale'de üzerinde çalıştığı başyapıtı olan “*Tezler*”in detaylandırıldığı bir el yazmasına sahip olmasıydı. Bu el yazmasının bulunduğu çanta, Barselona'dan Madrid'e giden bir trende tesadüfen kaybolan göçmen bir arkadaşına emanet edilmişti. Kısacası Stalin Benjamin'in “*Tezler*”ini okumuştü ve “*Tezler*”e dayanan yeni kitap projesinden haberdardı ve ne pahasına olursa olsun yayınlanmasını engelleyecekti...

Bu iki hikâyenin ortak noktası sadece yüksek kültür (güzel sanatlar ve teori) ile temel vahşi siyaset (cinayet, işkence) arasındaki şaşırtıcı bağlantı değildir. Bu düzeyde bir bağlantı aslında görüldüğü kadar beklenmedik de değildir: Soyut sanatı izlemenin (atonal müzik dinlemek gibi) işkence sayıldığı görüşü en hoyrat görüşlerden biri değil midir (aynı doğrultuda, tutukluların sürekli atonal müziğe maruz bırakıldığı bir hapishaneyi de rahatlıkla tasavvur edebiliriz)? “Daha derin” bir görüşün Schoenberg'in müziğinde holokost ve kitlesel bombalamaların dehşetini, bunlar gerçekleşmeden önce yansıtmış olduğunu ifade etmesi başka bir sağduyudur. Daha radikal açıdan bakmak gerekirse iki hikâyenin ortak noktası kurdukları bağlantının yapısal nedenlerden ötürü asla bir araya gelemeyecek düzeyler arasında imkânsız bir kısa devre olmasıdır: örneğin, “Stalin “in temsil ettiği şeyin “Benjamin” ile aynı düzeyde hareket etmesi yani Benjamin'in “*Tezler*”inin gerçek boyutlarını Stalinist bir perspektiften kavramak mümkün değildir. Bu iki hikâyenin dayandığı yanılısama, iki uyumsuz olguyu aynı düzeye koyma yanılısamasıdır. Kant'ın “transandantal yanılısama”³

* Ç.N: Atonal müzik, herhangi bir müzik tonuna ya da tarza bağlı kalmadan, kurallar dışında oluşturulan bestelerdir. Arnold Schoenberg ve öğrencilerinden Weber atonal müzik akımının yaratıcısı ve öncüsü olmuşlardır.

** Ç.N: Felsefe tarihinde aşkın felsefe bir yolun sonunu ve diğerinin başlangıcını işaret eder.

tanımlamasına -karşılıklı olarak tercüme edilemeyen ve ancak bir tür paralaks bakış açısıyla kavranabilen olgular için aynı dili kullanabilme yanılması- aralarında hiçbir sentez ya da aracılığın mümkün olmadığı iki nokta arasında sürekli değişen perspektife kesinlikle benzemektedir. Dolayısıyla iki düzey arasında bir uyum, paylaşılan bir alan yoktur. Her ne kadar birbirleriyle yakından bağlantılı, hatta bir bakıma özdeş olsalar da sanki bir Moebius şeridinin* karşıt taraflarındadırlar. Dolayısıyla Leninizm** ile modernist sanat arasındaki karşılaşma (Lenin'in Zürih'teki Cabaret Voltaire'de Dadaistlerle buluşması fantezisinde örneklendiği gibi) yapısal olarak gerçekleşemez. Daha radikal olarak devrimci politika ve devrimci sanat farklı zaman dilimlerinde hareket eder. Bağlantılı olsalar da aynı olgunun iki yüzüdürler ve tam da bu yüzden iki yüz olarak asla buluşamazlar.³ Kültürel konularda Leninistler klasik sanata büyük hayranlık duyarken birçok modernistin siyasi muhafazakâr hatta proto-Faşist*** olmasında tarihsel bir tesadüften fazlası vardır. Bu zaten Fransız Devrimi ile Alman İdealizmi**** arasındaki bağlantıdan çıkarılacak bir ders değil midir? Her ne kadar aynı tarihsel anın iki yüzü olsalar da doğrudan birleşemezlerdi; yani Alman İdealizmi ancak siyasi devrimin gerçekleşmediği bir Almanya'nın "geri kalmış" koşullarında ortaya çıkabilirdi.

Kısacası, her iki hikâyenin de ortak noktaları, aşılamaz bir *paralaks boşluğunun* ortaya çıkması, aralarında tarafsız bir ortak zeminin mümkün olmadığı, birbiriyle yakından bağlantılı iki perspektifin karşı karşıya gelmesidir.⁴ İlk yaklaşımda, böyle bir paralaks

"Aşkın" ifadesi ve sentetik bir yer olarak "ben" in yaratılması, bu başlangıcın temelini oluşturur. Kant'ın aşkın felsefesi eleştirel bir çabanın örneğidir.

* Ç.N: Möbius şeridi, topolojinin çalışma konuları arasında yer alır. Topoloji, bir şeklin sürekli bükülerek ve esnetilerek yeni şekiller elde edilmesi ve bu şekillerin özellikleri ile ilgilenen, matematiğin alt dallarından biridir. Bu tür deformasyonlarla bir nesnenin geometrisi değişirken yüzey topolojisi değişmez.

** Ç.N: Lenin kapitalizmin ancak devrimci yollarla yıkılabileceğini düşünüyordu. Lenin'e göre devrimi işçi diktatörlüğü süreci takip etmeliydi. Leninizm'in diğer temel bir düşüncesi de emperyalizmi kapitalizmin en yüksek basamağı olarak görmesidir.

*** Ç.N: Özellikle 19. yüzyıldaki belli grupları kapsayan tanımlama. buna göre, İtalyan faşistleri ile devleti ele geçiren bu ideoloji, aslında 1900'lerden önceki dönemde ilk örneklerini vermiş, anti-semitizm, sosyalizm karşıtlığında birlesen belli sınıfsal ortaklıklar, liberalizm düşmanlığı gibi alanlarda gelişerek 20. yüzyılın ikinci çeyreğinin şekillenmesinde korkunç rol oynayan bir dereceye ulaşmıştır.

**** Ç.N: Alman idealizmi, Almanya'da gelişmiş bir felsefi akımdır. Bu akım 18. yüzyılın sonları ile 19. yüzyılın başları arasında sürmüştür. Alman idealizmi Immanuel Kant'ın 1780'ler ve 1790'lardaki çalışmaları ile gelişmiştir. Akım, romantizm ve Aydınlanma Çağı ile yakından alakalıdır.

Paralaks: Boşluk ve An, düşünce dünyasının usta provokatörü Slavoj Žižek tarafından kaleme alınan etkileyici bir düşünce denemesidir. Žižek, sıradan ve alışılmış olanın ötesine geçerken, her zamanki keskin bakış açısı ve mizahi analizleriyle okuyucularını şaşır-
tan bir yolculuğa çıkarıyor.

Bu kitapta, Žižek, felsefe, siyaset, ideoloji ve kültür arasında var olan "paralaks" durumunu inceliyor. Paralaks, nesnelerin farklı bakış açılarından farklı görüldüğü optik bir ilkedir ancak Žižek, bunu yalnızca görsel bir fenomen olarak değil, fikirlerin, inançların ve politikaların arka planında da var olan temel bir felsefi gerilim olarak ele alıyor.

Žižek, her zamanki kendine özgü tarzıyla, Hegel ve Lacan gibi düşünürlerin eserlerini modern popüler kültürle birleştirerek, güncel siyasi ve sosyal konuları ele alırken kapitalizmin ideolojisi, terörizm, ırkçılık ve liberal demokrasinin sınırları gibi temel meseleleri derinlemesine inceliyor ve okuyucularını düşünmeye ve sorgulamaya teşvik ediyor.

Paralaks: Boşluk ve An, herkesin düşüncelerini zorlamak, varsayımlarını sorgulamak ve dünyayı farklı bir bakış açısıyla görmek için cesaretlendirildiği provokatif ve zengin bir düşünce yolculuğudur. Bu kitap, Slavoj Žižek hayranları ve felsefe meraklıları için vazgeçilmez bir kaynak!